

NOU 2022: 9 EN ÅPEN OG OPPLYST OFFENTLIG SAMTALE

HØRINGSUTTALELSE

Dato: 16.01.2023

Vi viser til Kultur- og likestillingsdepartementets [høringsbrev](#) av 29. september og takker for muligheten til å avgi høringsuttalelse til yringsfrihetskommisjonens utredning [NOU 2022: 9 En åpen og opplyst offentlig samtale](#).

Norsk teater- og orkesterforening (NTO) er arbeidsgiver- og interesseforening for profesjonelle, offentlig støttede virksomheter innenfor musikk og scenekunst. Foreningen representerer en omfattende infrastruktur av forskjelligartede virksomheter. Våre [51 medlemmer](#) består av produserende og programmerende teatre, scener, orkestre, musikkensembler og kor.

NTOs høringsuttalelse er konsentrert om kap. 14 *Ytringsfrihet i kunsten*.

Uttalelsen følger vedlagt.

Vennlig hilsen

Norsk teater- og orkesterforening

Marta Færeveag Hjelle
styreleder

Morten Gjelten
direktør

INNLEDNING

I mandatet er ytringsfrihetskommisjonen bedt om å «vurdere tiltak for å fremme en åpen og opplyst offentlig samtale, inkludert:

Tiltak for å sikre og fremme kunstnerisk ytringsfrihet. Drøftingen bør ta utgangspunkt i at kunstens og kulturens demokratiske betydning særlig ligger i at de er kanaler og arenaer for den åpenheten og kritikken som demokratiske samfunn er avhengig av.»

Vår uttalelse er konsentrert om kommisjonens analyser, vurderinger og forslag til tiltak for å fremme og sikre kunstnerisk ytringsfrihet (kap. 14).

Etter vårt syn bærer kommisjonens analyser og vurderinger av ytringsfrihetens begrunnelser, kunstneriske ytringers rettslige beskyttelse, infrastrukturkravet og prinsippet om en armlengdes avstand preg av et grundig, faglig utredningsarbeid. Når det gjelder deler av de avsnittene som handler om ytringsklimaet, stiller vi oss imidlertid spørrende til bredden og fagligheten i kunnskapsgrunnlaget samt kommisjonens arbeidsmetoder og rolleforståelse i utredningsfasen.

Dette er nærmere utdypet nedenfor, sammen med våre kommentarer til noen av kommisjonens konkrete forslag.

KUNST OG YTRINGSFRIHETENS BEGRUNNELSER (14.4)

Kommisjonen gir etter vårt syn gode analyser av kunstens demokratiske funksjoner og kunstens verdier forankret i Grunnloven § 100 og ytringsfrihetens begrunnelser: sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse.

Vi er positive til at kommisjonen trekker frem toleranse og mangfold som ytterligere begrunnelser for ytringsfriheten, og at de understreker kunstens evne til å øke vår toleranse gjennom selvrefleksjon og innblikk i andre måter å se og oppleve verden på i et mangfoldig samfunn.

Videre er det en viktig presisering fra kommisjonens side at kunstens autonomi også er «en frihet til å fungere som en egen offentlighet» med «et annet språk [...] og en annen funksjon i den større offentligheten enn journalistikken, vitenskapen og politikken», jf. nærmere omtale under avsnittene om ytringsklima og mediernes rolle nedenfor.

INFRASTRUKTUR OG ARMLENGDES AVSTAND (14.6)

Det er gledelig at kommisjonen understreker behovet for at både myndighetenes positive forpliktelse til aktivt å legge til rette for kunst og kultur (infrastrukturkravet) og prinsippet om en armlengdes avstand tydeliggjøres i lovverket.

Vi er glade for at kommisjonen støtter og følger anbefalingene i [NTOs innspill til revisjon av kulturlova](#) om å knytte kulturlovas formålsparagraf tettere opp mot infrastrukturkravet i Grunnloven § 100 (6), så vel som å lovfeste armlengdeprinsippet.

En slik revisjon av kulturlova vil styrke strukturene rundt de frie kunstinstitusjonene, som representerer kjernen av ytringsfrihetens infrastruktur på kunstområdet, og dermed fremme ytringsfrihetens begrunnelser.

Forankring av infrastrukturkravet i kulturlova (14.8.1.2)

I tråd med infrastrukturkravet i [Grunnloven § 100 \(6\)](#), understreker kommisjonen i sine anbefalinger at offentlige myndigheter skal sikre en fungerende infrastruktur for kunst og kultur gjennom kulturpolitikken.

Vi vil understreke at de profesjonelle musikk- og scenekunstinstitusjonene utgjør en betydelig del av denne infrastrukturen, og at en kulturpolitikk som er forankret i infrastrukturkravet må sikre disse institusjonene gode og forutsigbare økonomiske rammevilkår.

Det er gledelig at kommisjonen støtter NTOs anbefaling om at infrastrukturkravet innarbeides i kulturlovas formålsbestemmelse, slik det blant annet er gjort i formålsbestemmelsen til medieansvarsloven.

Vi viser til det konkrete forslaget til en utvidet målformulering i [NTOs innspill til revisjon av kulturlova](#), som er utarbeidet av NTOs juridiske ekspertutvalg. I dette forslaget fremheves eksplisitt offentlige myndigheters ansvar for å sikre forutsigbare rammevilkår for profesjonelle kunstinstitusjoner. Slik understrekes disse institusjonenes betydning som en bærebjelke for ytringsfrihetens infrastruktur.

Vi foreslår et nytt annet ledd til dagens formålsbestemmelse slik at hele § 1 blir slik:

«§ 1 Føremål

Lova har til føremål å fastleggja offentlege styresmakters ansvar for å fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av uttrykk.

Offentlege styresmakter har eit særleg ansvar for å leggja til rette for eit ope og opplyst offentleg ordskifte ved å sikra føreseielege økonomiske rammer for profesjonelle kunstinstitusjonar.»

Lovfesting av prinsippet om armlengdes avstand (14.8.1.3)

Kommisjonen viser til armlengdeprinsippet som kulturpolitikkenes grunnlov og en bærebjelke i den kunstneriske friheten. Vi støtter kommisjonens begrunnelse for å lovfeste dette prinsippet, som handler om å gi kunst- og kulturinstitusjonene en formell beskyttelse mot omskiftelige rammebetingelser og politiske vinder.

Det har gått fire år siden Stortinget behandlet [Meld. St. 8 \(2018-2019\) Kulturens kraft](#), hvor en lovfesting av armlengdeprinsippet i forbindelse med en revisjon av kulturlova ble fremmet. Kommisjonens oppfordring om at et lovforslag nå sendes på høring er derfor betimelig.

Vi registrerer at Kommunesektorens organisasjon (KS) derimot mener at armlengdeprinsippet ikke trenger lovfestes; dette med henvisning til at prinsippet er «godt kjent og akseptert i kommunesektoren», jf. [vedtak i hovedstyret 19.05.2022](#).

Dette er en innvending som står seg dårlig i lys av ytringsfrihetskommisjonens begrunnelse for en lovfesting. Kommisjonen understreker også at en formell sikring av armlengdeprinsippet med fordel kan gjøres nettopp når det er rolige tider, snarere enn når kunstens frihet eventuelt skulle komme under reelt press fra myndighetene slik som i mer autoritære styreformere.

Vi støtter også kommisjonens presisering av at en lovfesting av armlengdeprinsippet bør gjelde kulturforvaltningen generelt, og altså ikke er tenkt avgrenset til kommunesektoren. Etter vårt syn bør en lovfesting sikre armlengdeprinsippet formelt på alle forvaltningsnivåene – i både tilskuddsforvaltning, eierstyring og styreoppnevning.

Det er gledelig at kommisjonen viser til [NTOs konkrete forslag](#) til hvordan en lovfesting kan utformes. Basert på armlengdeprinsippet forankring i norsk rett og dets betydning for å fremme frie kunstuttrykk og derav ytringsfrihetens begrunnelser, har vi foreslått følgende bestemmelse om armlengdeprinsippet:

«Offentlege midlar til finansiering av kulturføremål skal forvaltast etter prinsippet om armlengds avstand. Offentlege styresmakter kan ikkje instruere om avgjerder som krev kunst- og kulturfagleg skjønn.»

Undersøke hvordan armlengdeprinsippet forstås og fungerer i praksis (14.8.4)

Slik kommisjonen understreker kan en lovfesting også bidra til å presisere hva som ligger i prinsippet, og hvordan det skal anvendes dersom det oppstår uklarhet om mulig politisk styring av den frie kunsten.

I den anledning viser vi til den forståelsen av prinsippet som NTOs ekspertutvalg legger til grunn. Utvalget presiserer at både direkte og indirekte politisk instruksjon, skjevfordeling av midler og etterhåndssensur er utilbørlig inngripen i det kunstneriske innholdet og i strid med armlengdeprinsippet. Indirekte instruksjon kan for eksempel være detaljert målstyring eller instrumentelle føringer som undergraver kvalitetsmålet.

Gitt en slik forståelse av armlengdeprinsippet, er det ikke bare i mer autoritære styreformer at den kunstneriske friheten er utsatt og trenger et sterkere vern. Også i Norge ser vi eksempler på det som etter vårt syn er utilbørlige inngripen i den kunstneriske friheten på tvers av både forvaltningsnivå og partipolitiske skiller.

I tillegg til de eksemplene som kommisjonen selv har løftet frem (boks 14.5) kan vi nevne noen mer aktuelle eksempler på statlig nivå. Et eksempel på direkte politisk instruksjon er tilløpene i den forrige regjeringens [Strategi for scenekunst 2021-2025](#) til å legge føringer for hvem institusjonene med statlig eierskap skal samarbeide med. Et annet eksempel på mer indirekte instruksjon er sittende regjeringens oppfølging av Barne- og ungdomskulturmeldingen [Meld. St. 8 \(2020-2021\)](#) i form av nye rapporteringskrav om medvirkning fra barn- og unge. Begge deler griper inn i institusjonenes kunstneriske valg og er etter vårt syn i strid med armlengdeprinsippet, jf. [Kommentar til scenekunststrategien](#) og [Detaljert styring og klar ansvarsdeling](#).

Det er derfor gledelig at yringsfrihetskommisjonen også viser til og støtter NTOs forslag om at det gjennomføres en undersøkelse av hvordan armlengdeprinsippet forstås og fungerer i praksis. Vi har ved flere anledninger foreslått at en lovfesting av armlengdeprinsippet ledsages av en undersøkelse av hvordan prinsippet forstås og praktiseres av politikere og byråkrater på de ulike forvaltningsnivåene, i Riksrevisjonen og i fylkeskommunale/kommunale kontrollutvalg, blant aktører i bransjen og i medienes analyserende og kommenterende kulturjournalistikk.

Kommisjonen legger vekt på at en slik undersøkelse også bør se på hva kunstnerne selv mener om hvordan politiske føringer eventuelt påvirker deres kunstneriske valg. Vi vil understreke at dette må omfatte institusjonene i tillegg til de individuelle kunstnerne.

Uavhengig organisering av kunstinstitusjoner (14.8.1.4)

Vi støtter også kommisjonens anbefaling om å sikre at kunst- og kulturinstitusjoner i Norge er organisert som selvstendige rettssubjekter, for eksempel som stiftelser eller aksjeselskap med egne styre. For å sikre armlengdeprinsippet, er det også viktig at kunstnerisk ledelse ansettes på åremål av et selvstendig styre og ikke utnevnes av politiske myndigheter.

I tillegg mener vi at det bør etterstrebtes politisk maktspredning i finansiering, eierskap og styreoppnevning, og at styrenes uavhengighet fra politiske myndigheter bør sikres blant annet gjennom profesjonelle, transparente og etterprøvbare prosedyrer for styreoppnevning.

Vi viser ellers til [NTOs syv hovedpunkter](#) som oppsummerer hvordan vi mener at armlengdeprinsippet best kan ivaretas i forholdet mellom politiske myndigheter og selvstendige musikk- og scenekunstinstitusjoner.

Organisering av politikk og forvaltning

Vi savner imidlertid ytterligere refleksjoner over betydningen av at politikken og forvaltningen organiseres på en måte som best mulig sikrer armlengdeprinsippet og den kunstneriske friheten. Det er viktig at organiseringen er gjennomsiktig og sikrer klare rolle- og ansvarsdelinger med tydelige skiller mellom

politiske og kunst- og kulturfaglige beslutninger, slik at det demmes opp for at politiske interesser på utilbørlig vis styrer kunstneriske vurderinger og beslutninger.

I Norge er det over tid bygget opp et slikt gjennomskiktig og velfungerende kulturpolitisk system som organisatorisk har sikret armlengdeprinsippet og spredt kunstfaglig beslutningsmyndighet, så vel som nødvendig økonomisk forutsigbarhet for musikk- og scenekunstinstitusjonene.

Vi ser nå tegn til at dette systemet svekkes gjennom skrittvis omorganiseringer og oppgaveoverføringer til Kulturdirektoratet (tidligere Kulturrådet) og Kulturtanken. Dette er oppgaver rettet mot musikk- og scenekunstinstitusjonene knyttet til tilskuddsforvaltning, statistikk, kunnskapsproduksjon og utviklings- og koordineringsoppgaver.

Endringene er gjort uten åpne utrednings- og høringsprosesser, og uten forutgående analyser av hvilken betydning de kan få for institusjonenes kunstneriske frihet og faglige selvstendighet.

Etter oppgaveoverføringene fremstår oppgavedelingen mellom departementet og Kulturdirektoratet som uklar, likeså skillelinjene mellom direktoratets faglige vurderinger og utviklerrolle og institusjonenes selvstendige faglige beslutninger og faglige utvikling.

Vi er glade for at Kulturtankens oppdrag er under evaluering, men etterlyser en gjennomgang av Kulturdirektoratet og en reversering av oppgaveoverføringene rettet inn mot musikk- og scenekunstinstitusjonene.

Vi vil også understreke at det ikke må gjøres ytterligere endringer verken i organiseringen av politikk og forvaltning, eller i finansieringssystemet for musikk- og scenekunstinstitusjonene før den varslede revisjonen av kulturloven er på plass som et rammeverk.

Universell utforming

Vi støtter kommisjonens anbefaling om at arbeidet med universell utforming og tilgjengeliggjøring av kultur for mennesker med funksjonsnedsettelse bør styrkes.

YTRINGSKLIMA

I tillegg til forholdet mellom kulturpolitikken og den kunstneriske friheten og ytringsfriheten (infrastrukturkravet og armlengdeprinsippet), har kommisjonen sett på hvordan ytringsklimaet i det offentlige ordskiftet og ytringskulturen innad i kunstfeltet påvirker den kunstneriske friheten og ytringsfriheten.

Kunnskapsbehov

Vi støtter kommisjonens anbefaling om videre studier og kartlegginger av status for og erfaringer med ytringsfrihet i hele kunst- og kulturfeltet. Slike studier bør etter vårt syn omfatte kartlegginger av hat og trusler mot kunstnere, men også utilbørlige angrep på og inngripen i institusjonenes kunstneriske frihet. Det er interessant å se nærmere på omfanget av dette, men også på mulig nedkjølingseffekt, selvsensur og andre skadevirkninger av hat og trusler for de individene som rammes og deres kunstneriske virke, for kunstnere som profesjon, for kunstinstitusjonene, den frie kunsten og for samfunnet og demokratiet som helhet.

Støtte kunstnere i krevende ordskifter

Det er også lett å slutte seg til anbefalingen om at kunstnerorganisasjonene og tilsvarende bør kunne veilede og støtte kunstnere som står i krevende ordskifter.

NTO har utarbeidet en felles [bransjestandard for medlemsvirksomhetenes håndtering av hat og trusler](#) med mål om å tydeliggjøre musikk- og scenekunstinstitusjonenes ansvar for å støtte ansatte i egen virksomhet samt kunstnere og andre medvirkende i kunstprosjekter knyttet til virksomheten som rammes.

Bransjestandarden inngår i [NTOs generelle beredskapsarbeid for å sikre den kunstneriske friheten](#), og har dermed som overordnede mål å sikre kunstnerisk mot og risikovilje, og demme opp mot mulig nedkjølingseffekt og andre skadevirkninger av hat, trusler og utilbørlige angrep på den kunstneriske friheten.

Svakt belegg og sviktende arbeidsmetoder og rolleforståelse

Om det er et særskilt behov for å «øke bevisstheten innad i kunstsektoren om verdien av debatt, kritikk og meningsmangfold» stiller vi oss imidlertid spørrende til. Anbefalingen er basert på en antagelse om «utfordringer med lav takhøyde og svak uenighetskultur i enkelte deler av kunstlivet».

Vi etterlyser en grundigere beskrivelse av hvordan kommisjonen har kommet frem til denne vurderingen, og av bredden i kunnskapsgrunnlaget utover de enkeltstående mediebelyste eksemplene som nevnes i rapporten. Blant disse eksemplene er innspill fra enkeltkunstnere og andre samfunnsaktører på [kommisjonens innspillsmøte under Kulturytring Drammen](#), samt debatten sommeren 2021 som kommisjonen selv var en del av og som har satt tydelige spor i rapporten.

I denne utredningsfasen hvor debatten fant sted, hadde kommisjonen et ansvar for å sikre et solid kunnskapsgrunnlag for vurderinger og forslag til tiltak. Det ansvaret fordrer en nysgjerrig og lyttende innstilling, sammen med bredt anlagte innspillsarenaer som ivaretar et mangfold av stemmer og sikrer at den enkelte kunstner kjenner seg trygg og respektert, slik NTO den gang [oppfordret til](#).

I stedet gikk kommisjonen inn i et konfronterende ordskifte og [tilbakeviste](#) all kritikk. Etter vårt syn vitner dette om en dårlig rolleforståelse og manglende refleksjoner over hvordan kommisjonen selv – med påfallende mange medlemmer som er drevne og synlige debattanter med stor plass i mediene – påvirket ytringsklimaet og risikoen for nedkjølingseffekt i en viktig utredningsfase.

Vi stiller oss spørrende til i hvilken grad kommisjonen har lyttet til og bedt om råd og innspill også fra enkeltkunstnere som ikke deltok på innspillsmøtet, og om det ble gjort en innsats for å inkludere de moderate og de lavmælte stemmene og de mindre belyste sakene – som kanskje kan frembringe vel så viktig kunnskap som de mer mediebelyste sakene.

Kommisjonene stiller selv betimelige spørsmål til noen av resultatene i Fritt Ords rapport [Kunstnere vurderer ytringsfrihet anno 2020](#) på grunn av lav svarprosent særlig blant kunstnere på scenekunstheltet. Tilsvarende spør vi om kunnskapsgrunnlaget for kommisjonens egne vurderinger er tilstrekkelig nyansert og solid, eller om det snarere er medienes tabloide og konfliktorienterte logikk som har fått prege disse delene av arbeidet.

Medienes rolle

Vi stiller oss også spørrende til kommisjonens etterlysning av et kompetanseløft for kunstnernes deltakelse i offentlige debatter, og vi er kritiske til anbefalingen om at kunstutdanningene bør vurdere om opplæring i debatt, etikk og ytringsfrihetens rammer bør ha en større plass i undervisningen.

Forslaget er basert på kommisjonens observasjon av «at kunstsektoren ikke har samme formelle og uformelle trening i å håndtere offentlig debatt om ytringsfrihet, etikk og politikk som for eksempel journalistikken har». Dette er en lite overraskende observasjon all den tid man anerkjenner kunstnernes egen profesjon og kunstens egenart; at kunstnerne i kraft av sine kunstneriske ytringer bidrar med noe særegent i det offentlige ordskiftet som ikke kan tilpasses eller reduseres til medienes logikk og debattmetoder.

Slik vi viser til innledningsvis er kommisjonen selv, i avsnittet om kunstens positive autonomi (14.4.3), opptatt av kunstens frihet til å fungere som en egen offentlighet med «et annet språk [...] og en annen funksjon i den større offentligheten enn journalistikken, vitenskapen og politikken».

Fremfor å overføre journalistikkens logikk og metoder til kunstfeltet og rette oppmerksomheten mot kunstnernes mediekompetanse, mener vi det er betimelig å snu speilet mot mediene selv. Kommisjonen

anerkjenner at de redaktørstyrte mediene har betydning for ytringsklimaet, kunstneres ytringsfrihet og ytringskultur, men analysene av påvirkningen mangler.

Er det for eksempel tilstrekkelig kompetanse og kunnskap i redaksjonene om kunsten og vilkårene for den kunstneriske friheten og ytringsfriheten? Hvordan ivaretas idealene om etterrettelighet, ansvarlighet, kvalitet og perspektivmangfold? Har mediene selv et bevisst forhold til hvilke metoder og mekanismer som påvirker ytringsklimaet og risikoen for nedkjølingseffekt i kunstfeltet? Dette er noen av de spørsmålene som etter vårt syn bør inngå i videre studier og undersøkes nærmere.

Fagfellevurdering

Under overskriften «*Armlengdes avstand fra hvem?*» retter kommisjonen oppmerksomheten mot fagfellevurdering som forvaltningspraksis i tildeling av midler basert på kunst- og kulturfaglig skjønn.

Her pekes det på risikofaktorer ved denne praksisen, som kommisjonen mener «kan bidra til svak uenighetskultur og lav takhøyde for kritisk diskusjon innad i kunstmiljøer», særlig i små miljøer hvor mange kjenner hverandre. Disse avsnittene i rapporten har allerede satt avtrykk i [debatter blant politikere](#) om selve praksisen med fagfellevurdering i Kulturrådets tilskuddsforvaltning.

Etter vårt syn er det oppsiktsvekkende at kommisjonen, med et gitt mandat om å foreslå tiltak for å sikre og fremme kunstnerisk ytringsfrihet, ikke *først* slår fast at fagfellevurdering er en *forutsetning* for å sikre armlengdeprinsippet i tildelingen av tilskudd som er basert på kunst- og kulturfaglig skjønn.

Vi savner også beskrivelser og analyser av hvordan det fagfellebaserte tildelingssystemet i Kulturrådet – med faglige råd, styrer og utvalg – faktisk er bygget opp og fungerer i praksis.

Når dette mangler i kommisjonens fremstilling, er det ikke uventet at det bidrar til avsporende forslag om å gå bort fra fagfellevurdering som forvaltningspraksis.

Gitt at armlengdeprinsippet *står fast* i norsk kulturpolitikk, ville det vært langt mer fruktbart om kommisjonen i stedet hadde initiert diskusjoner om hvordan et fagfellebasert system alltid kan forbedres for å sikres legitimitet.

Videre stiller vi spørsmål ved kommisjonens bruk av begrepet armlengdes avstand i dette avsnittet. Armlengdeprinsippet i kulturpolitikken handler om forholdet mellom politisk styring og kunstnerisk frihet. Når kommisjonen bruker det samme begrepet om forholdet mellom uavhengige organer – som tildeler midler nettopp på en armlengdes avstand fra politikken – og kunstnere som søker slike midler, kan det lett virke forvirrende. Vi mener at dette er en uheldig bruk som kan bidra til å utvanne et viktig og grunnleggende begrep i norsk kulturpolitikk.

Oppbygging av et kvalifisert ordskifte

Vi savner også en større oppmerksomhet fra kommisjonen om hvilke mekanismer som i et mer langsiktig perspektiv kan bidra til oppbyggingen av et kvalifisert, offentlig samtale og et bedre ytringsklima.

Kommisjonen påpeker riktignok at «bygging av kultur skjer gjennom utdanning, kunnskap og diskusjon», og vi er glade for at de i denne sammenhengen understreker betydningen av profesjonell kritikk. Det er også betimelig at de påpeker alvoret i at den profesjonelle kunstkritikken er nedbygd over tid i de redigerte mediene.

Vi savner likevel videre utdypelser og forslag til tiltak som er helt nødvendige for å bygge opp samtalerommet rundt kunsten. Det handler om å gi den profesjonelle kunsten og de humanistiske og estetiske fagene større plass i skolen og gjennom hele utdanningsløpet, så vel som å styrke den akademiske infrastrukturen rundt musikken og scenekunsten i form av sterke, uavhengige fagmiljøer.

BESKYTTELSE AV FORFULGTE KUNSTNERE

Vi er enige med kommisjonen i at både norske myndigheter og kunstnerorganisasjoner har et ansvar for å engasjere seg i kunstneres kår andre steder i verden og være pådrivere og rollemodeller for kunstnerisk frihet også internasjonalt. Dette er et engasjement som deles av NTO og musikk- og scenekunstinstitusjonene, og som omfatter et ansvar også for å beskytte de profesjonelle kunstinstitusjonenes uavhengighet.

Vi støtter også kommisjonens anbefaling om å styrke Friby-ordningen som er organisert av Norske PEN, men savner en bredere gjennomgang av ordninger og tilretteleggende tiltak.

Det handler blant annet om supplerende ordninger, slik som for eksempel Safemuses samarbeid med Nordic Black Theatre om en [residensordning](#) for å gi forfulgte og truede kunstnere innen alle kunstformer og fra alle deler av verden et fristed for kunstnerisk arbeid og utvikling i Norge. I tillegg handler det om utfordringer i regelverket, herunder behov for harmonisering av norsk praksis for å innvilge visum/midlertidig opphold for kunstnere og andre kulturarbeidere med UNESCO-konvensjonen om kulturelt mangfold (2005), art. 16, slik [Safemuse](#) m.fl. tar til orde for.